

čin autorův i nakladatelství. Dr. Procházka srovnal ve svém diskusním příspěvku učebnici starověku a učebnici dějin státu a práva v ČSSR. Zdá se mu, že na partii o římském právu je patrna autorova zřetelně nedostatečná předběžná vědecká erudice a nedostatečný vlastní vědecký výzkum v oblasti římského práva. Jeho diskusní příspěvek vyzněl v požadavek rozšíření personální základny marxistické romanistiky u nás.

K dalšímu problému výkladu o římském právu obsaženého v učebnici — k římské koloniální soustavě — diskutoval dr. Doležal. Pro své anachronické pojetí tato partie podle jeho názoru do učebnice vůbec nepatří a zbytečně desorientuje posluchače tím, že modernisuje historické pojmy. Římské kolonie se zdaleka nemohou srovnávat s pojmy, kterých používáme při charakteristice koloniálních soustav imperialistického stadia vývoje kapitalismu.

Na obranu výkladu učebnice o římském právu vystoupil za nepřítomného autora dr. Balík. Polemisoval s kritikou učebnice v jednotlivostech i celkově a zdůraznil zvláště naléhavou potřebu vypracovávání učebnice světových dějin státu a práva. Jako autor partie o římských koloniích vyjádřil svůj nesouhlas s názorem dr. Doležala a zdůraznil, že Řím bez svých kolonií by se nemohl stát světovou velmocí.

Diskusi shrnul předsedající profesor Vaněček. Průběh diskuse ukázal na užitečnost bezprostřední výměny názorů o zásadních problémech. Z rozpravy vyplynula řada úkolů jak pro čs. právní historii jako celek, tak i pro jednotlivá právně historická pracoviště. Pro katedru dějin státu a práva je to zvláště nutnost zpracovat výsledky jednání a vyvodit z nich důsledky pro práci vědeckou i pedagogickou. Diskuse přinesla podněty i pro právněhistorickou komisi při kolegiu státu a práva ČSAV, a pro nakladatelství Orbis, které se vydání i propagace učebnice věnovalo s nevšední péčí. Náměty vyslovené v diskusi, které vyznívají v požadavky rozvoje marxistické právní romanistiky bude třeba plnit dlouhodobě. Diskuse tak ukázala cestu i za cenu určité ostré kritiky, která je však k rozvoji vědeckého poznání nezbytná.

Karel Malý

Rozprava o problematice dějin státu a práva slovanských národů

Pracovní formy našich právních historiků byly v r. 1964 obohaceny zásluhou katedry dějin státu a práva Karlovy university o rozpravy pražských pracovníků k určitým konkrétním zvláště aktuálním tématům. Na prvním zasedání tohoto druhu, jež se konalo v pátek 28. února 1964, přednesl Vladimír Procházka základní téze k námětu *Základní problémy „slovanského práva“*.

Pod zkráceným názvem „slovanské právo“ se rozumí podle jeho slov výklad dějin státu a práva slovanských národů. K oživení tohoto oboru v nynější době přispěje jistě i zřízení historické sekce na 5. mezinárodním kongresu slavistů a zejména navrhované zřízení komise pro srovnávací dějiny společenských a právních institucí v jejím rámci.

1. V oblasti koncepce slovanského práva se nejnověji uplatňuje spíše omezující tendence kritická. Je to poslední stupeň již stoletého vývoje této vědní disciplíny, která ve shodě s celkovým vývojem srovnávací historiografie (ale nikoli v bezprostředním navázání na něj) prodělala vývoj ve třech vlnách romantických

a tří kritických. Tatáž problematika je jádrem i koncepce „germánského práva“, v němž však až na nečetné výjimky zcela převažuje až dodnes koncepce romantická.

II. Ze dvou nejnovějších koncepcí dějin státu a práva u slovanských národů chápe je Bardach (*Kwartalnik historyczny* 1963) jako oddíl dějin státu a práva v Evropě. Graus (*Historische Zeitschrift* 1963) proti tomu protivu slovanského a germánského práva anuluje úplně a postuluje jednotný výklad státních a právních institucí v rámci celoevropském. Zřejmě přeceňuje znaky shodné a podceňuje diferenciování, ač doklady pro ně sám nejednou uvádí.

Hlubší než dřívě výzkum dějin státu a práva slovanských národů zjišťuje nepochybně značnou příbuznost jejich vývoje s vývojem jiných evropských národů a tedy daleko menší množství rozdílů, než jak se kdysi mělo za to. Avšak i když je nutno konstatovat poměrně malé množství specifických rysů ve vývoji státních a právních institucí u Slovanů, přece právě tím více je třeba k nim přihlížet. Položením důrazu na odlišnosti a pozorováním jevů zejména v oblasti myšlenkových proudů je třeba hledat individuální rysy v dějinném vývoji, v poslední době stírané zájmem spíše o jevy masové a vhodné k obecnému sumarizování.

III. Společné studium minulosti státu a práva u slovanských národů je prvořadě významné i z ohledu na nutnost komplexního výzkumu kultury slovanských národů vůbec. V této kultuře shledává se totiž více shodných rysů než v oblasti státu a práva. Nadto — zejména v mladších fázích — tu působí jako historická skutečnost programové hlásání slovanské vzájemnosti. Studium vývoje státu a práva u slovanských národů bez ohledu na tyto společné rysy by porušovalo reálnost výkladu vývoje jednotlivých státních a právních institucí a jeho nedostatek by stejně porušoval reálnost výkladu této kultury vcelku, jejímiž součástkami jsou i tyto instituce. Teprve sledování shod a neshod, paralel a disproporcí mezi jednotlivými jevy celého vývoje minulosti dá obraz celistvý.

IV. Celek práv slovanských národů má hlubší opodstatnění než jen jako část vývoje státu a práva v Evropě. Především není úplně správná námitka o neexistenci společného státu a jednotného práva. Každý středověký stát, jež historická nauka běžně přijímá za celek a jeho dějiny jako celek vykládá, se ničím neliší od komplexu „slovanského práva“, jež v nejstarší, prameny ovšem dost špatně doložené době, představuje — analogicky raně středověkému státu — podobný konglomerát jednotlivých celků dílčích. Podobně z hlediska územního je výklad dějin státu a práva každého státu dán politickým aspektem dnešní skutečnosti, takže obsahuje výklad i o těch částech dnešního politického tělesa, jež v průběhu dějinného vývoje od něho odpadly, i těch, které naopak dodatečně byly přivtěleny.

Rozhodujícím aspektem pro vymezení určitého celku jako základny pro výklad historickoprávní minulosti nemůže však být jen prezentní politické těleso — pojetí toho druhu by ochuzovalo historickou nauku i zkreslovalo historickou skutečnost. Koncepce slovanského společenství je samostatnou oblastí ideovou, oblastí myšlenkových proudů, která pro vytvoření určitého politického a kulturního celku je elementem podobně určujícím. A je to skutečnost nemalé váhy politické i morální. Slovanské národy žily v minulém století v politickém a sociálním útisku a jejich program osvobození, jim všem společný, projevoval se v oblasti politické, historické (např. koncepce ideálů husitství) i kulturní (např. ideje ruského realismu). Tato koncepce zůstala vlastní v povědomí širokých

vrstev i nadále a nového obsahu se jí dostalo vytvořením společenství národů socialistických.

V. Stát a právo slovanských národů je třeba studovat metodou ve vlastním smyslu srovnávací, tj. neulpívat na výkladu jednotlivých národů vedle sebe nebo nesrovnávat jen typologicky jednotlivé instituce. Srovnávací metoda při studiu slovanského práva a státu se jednak uplatní v rámci vlastního srovnávání v nejširším smyslu, jednak při doplňování mezer staršího vývoje na základě analogie, která ovšem osvětlí celkové rysy vývoje, nikoli konkrétní detaily. Studium nejstarší vrstvy vývoje politické organizace a práva u Slovanů je při nedostatečnosti pramenné základny možné kombinací závěrů všech zúčastněných vědních oborů; shoda těchto závěrů nevystihne historickou skutečnost celou, ale přiblíží se jí.

VI. Dosavadní výsledky, dosažené postupem skutečně srovnávacím, jsou poměrně velmi malé. Z úkolů nejvíce vhodných a žádoucích se jeví být studium města předfeudálního a feudálního, vzniku feudální třídy („rodová“ šlechta u Slovanů — vztah k pozdější stavovské monarchii), kolonizace, stavovské monarchie, poddanských vrstev v období utuženého poddanství a slovanské politické ideologie a vzájemnosti v 19. století.

V diskusi k předneseným tezím uvítal M. D o l e ž a l panující skepsi v problematice slovanského práva, jehož traktování jako samostatné oblasti právně-historického vývoje souvisí s momenty politickými, jako zdravou. Bardachovo hledisko, tvořící součást třetí „realistické“ vlny koncepce slovanského práva, je hlediskem marxistické právní historie. Slovanské právo je třeba vykládat v celosvětovém kontextu. I raněstředověký stát, vysvětlovaný v přednesených tezích jako nejednotný, je státem. Problematika husitství a ruské realistické beletrie je věcí jiné roviny než slovanské právo. K. M a l ý vyslovil pochybnost o možnosti srovnávání slovanských státních institucí, kdežto za vlastní oblast srovnávání pokládá instituce ostatních právních odvětví. Problematiku slovanského práva nelze vázat vjedno s problematikou kultury 19. století. V některých požadovaných oblastech výzkumu (např. stavovská monarchie) není nic specificky slovanského. V. U r f u s se rovněž podílel na skeptickém hledisku. Za aktuální by považoval zejména monografickou stať o dosavadních zpracováních problematiky tzv. slovanského práva, jež vzešla z kulturních proudů 19. století. V diskutované věci nejde ani tak o základní problémy jako o předmět slovanského práva. J. K l a b o u c h zdůraznil, že v počátečním vývoji je pro pochopení našeho práva studium práv ostatních slovanských států značné důležitosti. V pozdějším vývoji však je třeba na ně nahlížet také jako na součást jiných právních skupin (recepce, středoevropské vlivy, přirozené právo atd.) a příslušnost do skupiny slovanských práv nemá už dominantní význam. Ještě více to platí o organizaci státu. J. K e j ř poukazoval na to, že slovanské právo netvoří sice zvláštní vědní disciplínu, avšak vyžaduje speciální přípravu pracovníků, kteří se mu věnují. Prof. V. V a n ě č e k osvětlil nebezpečí, jež vzniká tím, že zkrácený název „slovanské právo“ předpokládá samostatnou existenci jevu neodpovídajícího historické skutečnosti. Srovnávací metodu je třeba používat i pro výzkum poměrů předstátních a zejména ovšem pro celý další vývoj, v němž určité velmi staré instituce mnohde přežívají velmi dlouho (např. u jižních Slovanů). Koncepce slovanského práva je pozoruhodná svým politickým dosahem a osudem v minulém století; jde o zjev, který se u jiných etnických skupin než u Slovanů nevyskytuje.

Vladimír Procházka